

Natal'â Misak

"Надмірності" в архітектурі багатородинного житла у Львові від 1956 року і дотепер : трансформації при зміні КОНТЕКСТІВ

Rocznik Lubelski 42, 165-177

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

НАТАЛЯ МИСАК
Лwów (Ukraina)

„Надмірності” в архітектурі багатородинного житла у Львові від 1956 року і дотепер: трансформації при зміні контекстів

„Nadmierności” w architekturze wielorodzinnego mieszkalnictwa we Lwowie od 1956 roku do chwili obecnej: transformacja w zmieniających się kontekstach

Артикуль dotyczy warunków wstępnych modernistycznej architektury mieszkaniowej w ZSRR, a także jej reprezentacji. Na przykładzie Lwowa od początku „walki z nadmiernością” w architekturze w kontekście polityki N. Chruszczowa do chwili obecnej podjęto próbę prześledzenia etapów transformacji procesu architektonicznego i określenia wpływu okresu modernizmu na dzisiejszą architekturę mieszkaniową Lwowa (na przykładzie rozwoju osiedla mieszkaniowego Sychów). Za jedną z cech architektury mieszkalnej, powstałej po 1991 r., można uznać wyjątkową skłonność do wizualnej nadreprezentacji, wraz z inercją morfologii.

Слова ключове: modernizm, mieszkalnictwo, „walka z nadmiernością”, Lwów, Sychów, architektura mieszkaniowa po 1991 r., osiedle mieszkaniowe z wielkiej płyty

Тільки Модернізм в архітектурі, хоч і був поширений у всіх європейських країнах у повоєнний період, у кожній з них мав свої специфічні передумови, що впливали на формування його локального інваріанту. Для контексту країн колишнього Радянського Союзу архітектурний та містобудівний процес спрямовували централізовано прийняті політичні рішення.

У п'ятдесяті роки ХХ ст. житлова криза загострилась під сукупним впливом умов, серед яких руйнація значних обсягів житлового фонду під час війни; швидкий ріст міського населення у зв'язку з переселенням у міста працівників для нових підприємств; швидка деградація „прибуткових” будинків, що складали значну частину житлового фонду¹. В цей час середня житлова площа, що припадала на одного мешканця Радянського Союзу була меншою, ніж у двадцятих роках, зокрема, 8,2 м² вона складала в 1926 р. , а 7,4 м² – у 1955 р.²

1 И. Верёвкина, Н. Шагов, *Социокультурные предпосылки формирования жилого фонда в России с 1917 по 2010 г.*, „Вестник Томского Государственного Университета” 2012, № 365, с. 57–59; И. Верёвкина, Н. Шагов, *Социокультурные предпосылки формирования жилого фонда в России с 1917 по 2010 г.*, „Вестник Томского Государственного Университета” 2012, № 365, с. 57–59.

2 F. Urban, *Tower and Slab. Histories of Global Mass Housing*, London 2012, с. 128.

За цих умов головним каталізатором масового будівництва стала політика Микити Хрущова, який піддав критиці архітектуру сталінського періоду: „Ви хочете побудувати тисячу задовільних помешкань чи сімсот хороших? Краще, щоб громадянин мешкав у задовільному помешканні, чи чекав 10–15 років дуже хорошого?”³. Його доповідь *Про широке впровадження індустріальних методів, покращення якості і зниження вартості будівництва* 1954 р. на Всесоюзній нараді будівельників та архітекторів дослідник А. Мартін називає одним із найважливіших маніфестів сучасної архітектури⁴. За цією доповіддю слідували постанови *Про заходи щодо подальшої індустріалізації, покращення якості та зниження вартості будівництва* в 1955 р., а також *Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві* в 1956 р. Період з 1956 р. до 1991 р., коли житлове будівництво було переведене на індустріальну основу, окреслюють як „раціональний”. У цей час прийнято ряд документів, що стосувались створення в масовій кількості домобудівних комбінатів, затвердження будівельних норм житла, та формування в його складі окремих житлових чарунок для заселення нуклеарними сім'ями⁵. Відтак, житлове будівництво велось на основі крупних бетонних панелей, а ефективність процесу залежала від швидкості проектування, виготовлення конструкцій і монтажу⁶.

Виступаючи „не проти краси, а проти непотрібних деталей”, М. Хрущов апелює не лише до естетичного і економічного, але й до етичного аспекту архітектурної професії. Він стверджує, що проектуючи за кошт країни невиправдані „прикрасання”, які він називає анахронізмом, архітектори прагнуть залишити свій слід у просторі міста. Натомість, відповідність споруди „своєму часу має забезпечуватись завдяки спрощенню, стандартизації і відмові від зайвого декору”, таким чином радянська архітектура – це „архітектура природної простоти, строга у формах, та економічна”, архітектура, яка повинна виглядати сучасною навіть у майбутньому⁷. Разом з тим, нова архітектура повинна не тільки виготовлятися інноваційним методом зі збірних елементів, але і демонструвати це. Зокрема, „стилевою” ознакою „хрущовки”, а згодом і „брежневки”, стає „чесний шов” – міжпанельний проміжок, який акцентує увагу на конструктивних елементах⁸.

Починаючи з 1964 р. Леонід Брежнєв продовжував політику збільшення кількості будівництва по усій країні. Розмір будинку був укрупнений настільки, наскільки це дозволяла технологія; до кінця шістдесятих років звичний житловий будинок мав 11 поверхів. У сімдесятих роках половину префабрикованого житла у світі складала житлова забудова Радянського Союзу⁹. Поряд з тим, що в цей час у більшості європейських країн масове житлове будівництво було вже широко критиковане, а його зведення поступово припинялось, у Східному Блоці воно набирало нових обертів: у сімдесяті-вісімдесяті роки спорудження житла відбувалось у вигляді укрупнених комплексів мікрорайонів та районів. Оскільки експериментальні архітектурні дискурси були придушені під час сталінського періоду, повоєнні мікрорайони були лиш слабким відлунням ідей конструкти-

3 *Ibidem*, с. 129.

4 А. Мартін, *История прекрасного будущего*, „Проект Россия” 2002, № 3, с. 6–15.

5 И. Верёвкина, Н. Шагов, *op. cit.*, с. 57–59.

6 А. Мартін, *op. cit.*, с. 6–15.

7 F. Urban, *op. cit.*, с. 129; А. Мартін, *op. cit.*, с. 6–15.

8 А. Мартін, *op. cit.*, с. 6–15.

9 R. McCutcheon, *Technology and the State in the Provision of Low-Income Accommodation. The Case of Industrialized House-Building, 1955–1977*, „Social Studies of Science” 1992, № 22/2, с. 360 (згаданий в: F. Urban, *op. cit.*).

вістів, які вірили в соціальні зміни через нове фізичне середовище. Проте все ж нові комплекси розглядали як середовище для нового соціалістичного суспільства та проектували на основі формул соціальної інженерії, зокрема, їх структура опиралась на Ступеневу систему обслуговування населення, яка проте так ніколи і не запрацювала належним чином.

У вісімдесяті роки ідеологічний курс модернізму дещо змінився, і в цей час можна виділити два періоди: „доперебудовний” і „перебудовний”¹⁰. Перший з них, як стверджує Р. Франків, є останнім відрізком „боротьби з надмірностями” та своєрідним „етапом інкубації” зміни архітектурних маніфестацій, ранні прояви яких можна було простежити вже у другому періоді¹¹. Ознаки занепаду політичної ідеології певною мірою відобразились в архітектурі: пізній модернізм всупереч своїй основоположній ідеї переймав деякі властивості історичного середовища міст або ж традиційної локальної архітектури. На містобудівному рівні це відображалося шляхом просторових ременісценцій кварталної забудови, традиційних патернів вулиці та площі; на архітектурному рівні – застосуванням елементів, які спрощено імітували класичні або ж реферували до локальної традиції. Проте, поряд із цими проявами, масштаби житлових районів у вісімдесяті роки лише збільшувались, а деякі архітектурні та містобудівні принципи інертно зберігатимуться в архітектурі наступних десятиліть.

Після розпаду Радянського Союзу простір мікрорайонів став „лакмусовим папірцем” змін у суспільстві. Сьогодні мікрорайон – це умовне означення інтенційного комплексного утворення, у якому переважно повністю реалізована лише одна ланка – житло, що поступово доповнюється необхідними громадськими функціями¹².

На межі вісімдесятих-дев’яностих років у Східній Європі відбулись радикальні зміни житлової політики: приватизація житла та формування вільноконкурентного ринку при відсутності впливу держави на цей процес. Очевидно ці події вплинули як на сформовані житлові середовища, так і на формування нової житлової архітектури.

Приватизація житла (набуття права власності поточними мешканцями) на сьогодні в Україні сягнула 96%¹³. Проте, через зміну структури власності, труднощі при розподіленні сфер відповідальності та за відсутності у мешканців досвіду спільного володіння, виникло чимало викликів щодо управління житловим фондом. Наслідки цього вилились у деградацію відкритого простору районів, формування порогу комфорту між приватними просторами квартир та „нічийними” спільними просторами, фрагментованим ремонтом фасадів і т. д.

Житлові новобудови пострадянського періоду стали своєрідним гібридом, наслідуючи (несвідомо) риси радянської архітектури і одночасно адаптуючись до нових політичного та економічного контекстів. Зростання попиту на житло

10 Р. Франків, *Особливості розвитку української архітектури пострадянського періоду (1991–2001 рр.)*, автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. архітектури: спеціальність 18.00.01 „Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури”, Львів 2005, с. 9.

11 *Ibidem*, с. 9.

12 N. Mysak, *The Morphology of Open Spaces within Large-Panel Housing Estates. The Pedestrian Perception*, „Środowisko Mieszkaniowe” 2014, № 13, с. 164–172.

13 Є. Власенко, *Приватизація житла в постсоціалістичних країнах: причина та передумови*, Mistosite, [online:] <http://mistosite.org.ua/uk/articles/pryvatyzacziya-zhytla-v-post-soczialistychnyx-krajinax-prychyna-ta-peredumovy> [доступ: 13. XI 2016].

за умов, коли економічний аспект абсолютно домінує над соціальним, зробило житлове будівництво методом швидкого збагачення будівельних фірм. Одночасно, досвід ряду країн свідчить про такі негативні наслідки як соціальна сегрегація, формування закритих спільнот, заміщення мешканців та інші, які лише починають прослідковуватись в Україні¹⁴.

Проте поряд з цим, виникає питання про якість нового житла. Пошуки часто обмежувались варіантом, що репрезентував протиставлення масовому житлу, що мало багато експлуатаційних недоліків та формувало небажані політичні конотації. Таким чином, основною тенденцією стало звернення до домодерністської, в першу чергу, естетики. Як зазначає Р. Франків, особливістю пострадянської архітектури в Україні є слабка саморефлексивність, причиною чого є не лише невелика „часова дистанція”, але і відсутність традиції вільної професійної критики у час СРСР¹⁵. Відтак, у дев'яностих роках для багатьох пострадянських країн є притаманним пошук альтернативних цінностей та орієнтація на „західну” архітектуру. Проте, поряд з цими тенденціями на практиці є відчутною тяглість радянської „традиції”.

Житлове будівництво у Львові. Після входження Львова у липні 1944 р. до складу СРСР у місті розпочалось активне будівництво промислових підприємств, але при цьому, як зазначає Р. Мих, не були взяті до уваги перспективи їх розвитку. Стрімкий розвиток промисловості спричинив ріст населення (з 160 тис. чоловік у 1942 р. – до 346 тис. чоловік у 1947 р.) та відповідно і житлову кризу. Ідеї Хрущова знайшли своє відображення у створенні генерального плану Львова у 1956 р., який передбачав чітке зонування території з виділенням промислових та складських районів. До кінця періоду чинності документу, житловий фонд мав збільшитись на 94%, а площа міста мала зрости від 6 656 га до 8 315 га (для порівняння, на сьогодні площа Львова складає 18 201 га)¹⁶. Передбачалось, що 70% від житлового будівництва складатиме забудова до 5 поверхів. Проте темпи зростання чисельності населення швидко перевищили прогнозовані, і, як наслідок, у 1966 р. було затверджено новий генплан, основна ідея якого полягала у концентричному зростанні міста, перенесенні масового житлового будівництва на околиці і збереженні забудови історичного ядра¹⁷. Також новий документ передбачав перехід до проектування великих житлових утворень. Проте, у зв'язку з тим, що були прийняті спеціальні постанови про додаткове промислове будівництво підприємств, яке суттєво впливало на чисельність населення, це порушувало ідею і цього генерального плану¹⁸.

Зважаючи на те, що Львів не зазнав втрат житлового фонду під час війни, спорудження житла в першу чергу залежало від індустріалізації. Житлове будівництво після 1956 р. у Львові відбувалось переважно на вільних від забудови ділянках, периферійних територіях, спочатку п'ятиповерховими, а згодом дев'ятиповерховими панельними будинками, які доповнювали чотирнадцятиповерховими або ж шістнадцятиповерховими цегляними будинками-акцентами часто з інтегрованою

14 *Ibidem*.

15 Р. Франків, *op. cit.*, с. 6.

16 Р. Мих, *Архітектура радянського періоду (1956–1991)*, [в:] *Архітектура Львова. Час і стилі XIII–XXI ст.*, ред. Ю. Бірюльов [та ін.], Львів 2008, с. 606–643.

17 *Idem*, *Генеральний план Львова*, „Строительство и архитектура” 1967, № 9, с. 9.

18 *Ibidem*, с. 9.

громадською функцією на рівні першого поверху (див. рис. 1). Поряд з масовою житловою забудовою також відбувалось будівництво окремих об'єктів переважно за індивідуальними проектами, у тому числі будинків-вставок, у історичній забудові міста.

Згідно класифікації Р. Миха, у львівському масовому житловому будівництві, подібно до інших міст колишнього Радянського Союзу, можна виділити три етапи відповідно до об'ємно-планувальних, конструктивних та технологічних особливостей.

Перший етап (1956–1964 рр.) характеризувався початком освоєння заводського методу будівництва. Загалом радянське масове житло першого покоління репрезентоване завершеними типовими проектами будівель з малогабаритними квартирами та простими фасадами, з визначеним числом секцій. Комплекси таких будівель формували середовище з низькою, порівняно з наступними поколіннями, щільністю: 4 тис. м² загальної площі на 1 га (при цьому у вісімдесятих роках щільність зросла до 8–10 тис. м²). Території, забудовані такими будівлями переважно мають вигідне розташування у сучасній структурі міст, натомість якість їх відкритого простору є низькою: неокреслений, „бездворовий” прибудинковий простір, хаотичне озеленення, відсутність відведених місць для автомобілів та тротуарів¹⁹.

Житлову забудову *другого етапу (1965–1970 рр.)* можна охарактеризувати збільшенням поверховості та кількості типових проектів житлових будинків. У зв'язку зі збільшенням обсягів будівництва житла, виникла потреба у комплексному проектуванні, відповідно відтепер забудова відбувалась у вигляді районів, які складались із мікрорайонів, розрахованих на 4-8 тис. мешканців. Також у цей період почали надавати більше уваги естетичній виразності житлової забудови, її комплексному сприйняттю²⁰.

Для *третього етапу (1971–1985 рр.)* було характерним впровадження будинків із різною кількістю поверхів, врахування ландшафту та уважніше ставлення до благоустрою. Панельні будинки розробляли на основі блок-секційного методу типового проектування, який дозволяв створювати різноманітні за складом квартири, різні типи блок-секцій, варіанти їх компонування, і, відповідно, різні конфігурації планів забудови. Друга половина цього періоду характеризуються збільшенням масштабу житлових утворень, розширенням системи закладів обслуговування²¹.

Трансформація житлового району Сихів. Найбільшим районом масової житлової забудови у Львові є район Сихів, розташований у південній частині міста. Його забудова, власне, і відображає третій етап розвитку житлового будівництва. Проект планування району було вперше виконано згідно з генпланом 1956 р. Цим проектом було передбачено спорудження трьох житлових мікрорайонів із загальною житловою площею 521,2 тис. м², що дає змогу розселити 58 тис. осіб (див. рис. 2). Запланованим було наступне відсоткове співвідношення поверховості житлових будинків: п'ятиповерхових – 56,7%, чотирьоповерхових – 42,5%, триповерхових – 0,8%.

Проте після коригування генплану в 1965–1966 рр. було розроблено новий проект детального планування, а подальше проектування району здійснювалось

19 С. Гришин, *Три покоління панельних домов и их будущее развитие*, „Проект Россия” 2002, № 3, с. 60–61.

20 Р. Мих, *op. cit.*, с. 606–643.

21 *Ibidem*.

в сімдесяті роки. Проте промислові зони формувались швидше, і невдовзі навколо території майбутнього житлового району утворилось промислове кільце. Його працівники щодня мігрували з приміських сіл, їх налічувалось близько 120 тис. осіб²². Житло почали споруджувати, коли вже існувала суттєва його нестача. Планування території, площею 390 га, відбувалось поетапно: спершу північної частини – Сихів-1 (1979), згодом – південної – Сихів-2 (1986). Район розчленовано на три планувальні зони які, своєю чергою, поділено на 12 мікрорайонів, кожен з яких розрахований на 7–10 тис. мешканців.

Рис. 1. Схема розташування житлових утворень з масовою забудовою, збудованих у Львові в 1956–1991 рр.

Джерело: Схема виконана автором статті (Н. Мисак).

Основними елементами Сихова стали великопанельні дев'ятиповерхові житлові будинки вісімдесят четвертої львівської серії. Ця типова серія, розроблена Центральним науково-дослідним інститутом експериментального проектування житла у Москві, була суттєво видозмінена львівськими архітекторами (див. рис. 4). Вона передбачала застосування шести типів блок-секцій, що дозволило урізноманітнити конфігурації відкритих просторів. У львівському варіанті було покращено

²² Інтерв'ю з П. Крупюю, одним із авторів проекту планування забудови району Сихів, проведене Н. Мисак, Львів 2012 (архів Автора).

пластику фасадів, удосконалено планувальні та конструктивні характеристики, передбачено наскрізні проходи на рівні перших поверхів (див. рис. 5)²³.

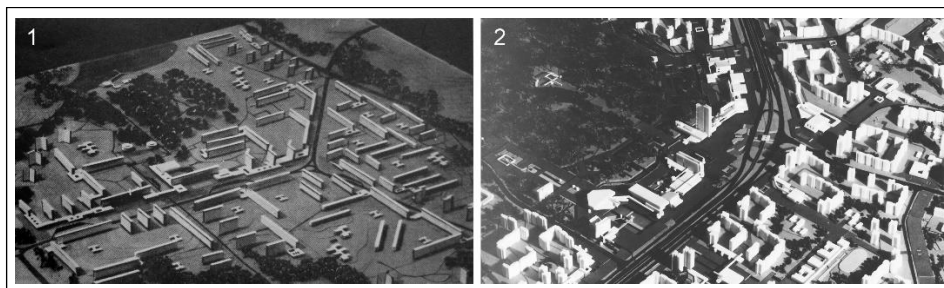

Рис. 2. Порівняння містобудівної морфології проектних пропозицій житлового району Сихів. Фото (1): макет першого варіанту проекту з застосуванням будинків секційного типу. Фото (2): макет остаточного варіанту з застосуванням будинків блок-секційного типу.

Джерело: Р. Мих, *Генеральний план Львова*, „Строительство и архитектура” 1967, № 9 (фото 1); Персональний архів А. Петрової (фото 2).

Рис. 3. Силует району Сихів: поєднання типових дев'ятиповерхових будинків 84Л серії та 16-поверхових будинків-акцентів, збудованих за індивідуальними проектами.

Джерело: Фото автора статті (Н. Мисак).

Блок-секція містить підпілля, дев'ять житлових поверхів з 35–36 квартирами та технічне горище. Планування типового поверху – симетричне відносно поперечної осі, яка проходить через сходово-ліфтовий вузол. Таким чином на поверсі розташовано дві двокімнатні квартири, загальною площею 50 м² та по дві трикімнатні квартири, загальною площею 70 м² кожна²⁴.

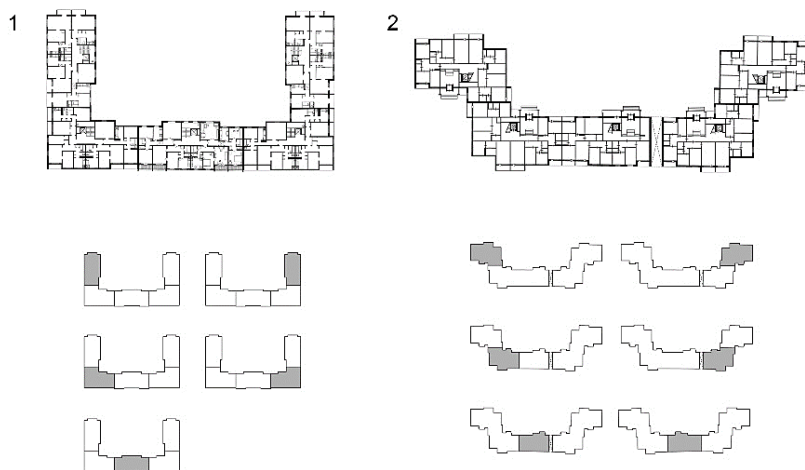

Рис. 4. Поверхові плани житлового будинку 84-ої серії та типи блок-секцій (торцеві, кутові, рядові – з проходом на рівні першого поверху та без нього): (1) типовий проект ЦНИИЭП Жилища; (2) львівський варіант.

Джерело: Схема виконана автором статті (Н. Мисак).

Архітектори намагалися відрізнити архітектуру району від типової забудови за допомогою композиційних засобів на рівні як об'ємів споруд, так і конкретних деталей фасаду, як наприклад, змінено форму огороження лоджій та балконів. Головною „деталлю” будинків Сихова названо колір: у вирішенні архітектори використовують максимально насичену тональність, що не притаманно для типового будівництва того часу²⁵.

Вертикальними акцентами забудови є шістнадцятиповерхові будинки з білої силікатної цегли, споруджені за індивідуальними проектами повторного використання (див. рис. 6). Будинок цього типу містить 72 одно-, дво-, три- та п'ятикімнатні квартири. Однокімнатних квартир передбачено три, загальною площею приблизно 39 м²; двокімнатних квартир – 13 із загальною площею – 51 м². Найбільше у будинку трикімнатних помешкань – 43, серед яких є квартири трьох типів, загальні площі яких варіюються в межах 55–70 м². Також у будинку передбачено 13 п'ятикімнатних квартир із загальною площею 97 м²²⁶.

²⁴ Н. Мисак, *Опис об'єкту: Вул. Драгана, 12–16 – житловий будинок, Інтерактивний Львів*, [online:] <http://www.lvivcenter.org/uk/lia/objects/drahana-12-16/> [доступ: 13 XI 2016].

²⁵ С. Килессо, *Смотр достижений архитекторов и строителей республики*, „Строительство и архитектура” 1984, № 12, с. 1.

²⁶ Н. Мисак, *Опис об'єкту: Вул. Чукаріна, 1б – житловий будинок, Інтерактивний Львів*, [online:] http://www.lvivcenter.org/uk/lia/objects/?ci_objectid=2361 [доступ: 13 XI 2016].

Оскільки цегляне будівництво вважали економічно невиправданим, дозвіл на їх спорудження можна було отримати лише шляхом містобудівного обґрунтування необхідності створення архітектурного акценту. Так шляхом поєднання дев'ятиповерхової забудови з шістнадцятиповерховими вставками створювали силуетні композиції району (див. рис. 4)²⁷.

Рис. 5. Головний громадський центр району на фоні забудови типових дев'ятиповерхових будинків 84Л серії.

Джерело: Фото автора статті (Н. Мисак).

Після розпаду Радянського Союзу було прийнято ряд нових геланів – у 1993 р., 2002 р. та 2010 р. Проте вони не містили чітких стратегій розвитку житла, оскільки його будівництво стало частиною вільноконкурентного ринку. Відтак, в умовах попиту-пропозиції загальна структура Сихова змінилась і доповнилась новими функціями, зокрема, розвинулась торгівля, транспортна інфраструктура та громадське обслуговування. Житловий фонд також зазнав значних трансформацій. У дев'яностих роках почалось ущільнення житлової забудови району. Це обґрунтувалось не лише питанням наявності території, а й змінами норм для обслуговування дитячих садків та шкіл. Першими додатковими житловими будинками у Сихові стали цегляні п'ятиповерхові односекційні будинки у вигляді окремих споруд та прибудови до торця дев'ятиповерхового панельного будинку²⁸. На початку двохтисячних років у Сихові розпочалась активне спорудження нових житлових будинків (див. рис. 7), а район названо таким, що найактивніше розви-

²⁷ Інтерв'ю з П. Крупною, одним із авторів проекту планування забудови району Сихів, проведене Н. Мисак, Львів 2012 (архів Автора).

²⁸ І. Гнесь, *Новобудови серед новобудов*, „Вісник НУ»Львівська політехніка”, Серія: „Архітектура”, 2002, № 439, с. 63–74.

вається у місті. Загалом на сьогодні у Львові існує тенденція до переселення містян із центральних частин у більш віддалені частини міста.

Рис. 6. Шістнадцятиповерховий будинок-акцент, збудований за індивідуальним проектом повторного використання.

Джерело: Фото автора статті (Н. Мисак).

Як зазначає І. Гнесь, будівництво нового житла у сформованих модерністських районах може сприяти покращенню їх середовища за рахунок урізноманітнення відкритого простору та формування дворових просторів з більш гуманними конфігурацією та масштабом, а також „ліквідувати дефіцит висококомфортного житла”. Проте, зважаючи на відсутність міської житлової стратегії та переважно виключно комерційний інтерес забудовників, проекти не спрямовані на перспективний розвиток району. Крім того, житловий простір новобудов не передбачає якісно новий рівень проживання порівняно з житловими будинками попереднього періоду. Натомість, будівельні компанії користуються благами вже створеного житлового середовища, а відтак спорудження нових житлових будинків та комплексів у модерністських районах є інвестиційно привабливим завдяки уже сформованій інфраструктурі²⁹. Зокрема, в описах новобудов у районі Сихів забудовники часто вказують на близьке розташування до шкіл, дитячих садків, закладів торгівлі та обслуговування, а також невеликі відстані до зупинок громадського транспорту та зручне сполучення з іншими частинами міста. Лише у одному з описів є згадані паркові зони, які, на жаль, у загальному дискурсі є недооціненими.

Додаткова житлова забудова не завжди означає покращення для модерністських районів, оскільки може перенавантажувати локальну інфраструктуру, а також бути нечутливою до середовища. Зокрема, житловими будинками було забудовано частину центрального громадського простору району, який ще за радя-

²⁹ *Ibidem*, с. 63–74.

нським ескізом для забезпечення потреб мешканців, мав містити 6 функційних зон: торгівлі, охорони здоров'я, обслуговування, адміністрування, культури та спорту, готелів, а крім того, був єднальною ланкою з рекреаційним простором району – лісопарком Зубра.

Рис. 7. Перша хвиля ущільнення району новою житловою забудовою у пострадянський період.

Джерело: Фото автора статті (Н. Мисак).

Переважно нове житло у районі Сихів споруджується у вигляді окремих будинків, рідше – житлових комплексів. Нові житлові типології повторюють радянські – односекційні або ж багатосекційні (переважно 3–5 секцій), багатородинні будинки. Найпоширенішими є десятиповерхові будинки. Забудовники пропонують квартири з одною, двома та трьома кімнатами. При цьому кілька будинків містять лише одно- і двокімнатні квартири, а у одному з них – лише двокімнатні. Загальна площа однокімнатної квартири у новобудовах у цьому районі варіюється у межах 40–55 м², двокімнатної – 65–85 м², трікімнатної – 90–107 м². Планувальні рішення квартир у новобудовах є досить подібними до рішень у типовій забудові за винятком дворівневих помешкань у одному з будинків.

За технологією будівництва усі новобудови споруджені на основі монолітно-каркасної схеми із зовнішніми цегляними стінами. У рекламних описах зазвичай роблять наголос на утепленні зовнішніх стін, металопластикових вікнах та металевих входних дверях – атрибути модернізації більшості панельних будинків, деякі з яких є відголосом дев'яностих років. Також у багатьох новобудовах передбачений підземний паркінг та облаштований дитячий майданчик поряд з будинком. Формально, новобудови є своєрідними репліками масової житлової забудови покращеного комфорту (з ліквідованими головними недоліками радянських квартир та збільшенням площ), часто просто „загорнуті” у нові оболонки.

Власне, оболонка будівлі (фасади та дах як „п'ятий фасад”) стали головним засобом вираження протесту та маніфестацією „якісно” нової архітектури, „відмежованої” від анонімності, масовості, індустріальності та політичних коннотацій, пов'язаних з радянським періодом. Естетична тенденція архітектури пострадянського періоду полягала у „відродженні категорії художності”³⁰. Це, зокрема, можна прослідкувати і в житлових новобудовах даного району, деякі форми яких імітують домодерністську архітектуру або ж естетику західної житлової архітектури. В обох випадках такий підхід має декоративний характер, оскільки нові житлові морфології з одного боку є інертним повторенням звичної типології, конструкція якої вже не продиктована вимогами індустріального виготовлення елементів, а з іншого – сформована в умовах неоліберального ринку та потребами нової „обгортки” з „надмірностями”.

Висновки

(1) Морфологія масового житла повоєнного періоду утвердила модель співжиття, яка на сьогодні є найбільш поширеною. Проте, якщо у більшості західних країн вона виражена у вигляді культури проживання в індивідуальних „комірках” нуклеарними сім'ями (з тенденцією до формування нових моделей співжиття), то у пострадянському просторі, і зокрема, у розглянутому районі, житлова морфологія використовується буквально – як типологія житлового будинку. Секційна забудова досі домінує серед новобудов району і Львова загалом. До слова, для позначення секції досі використовують слово „під'їзд”, яке застосовували з кінця п'ятдесятих років, оскільки навколо перших житлових будинків часто не облаштовували тротуари, а до вхідних дверей кожної секції вела дорога або під'їзд. Існує чимало й інших просторових або ментальних патернів, які перейняла пострадянська житлова архітектура.

(2) Модерністський період суттєво вплинув на архітектурну школу, оскільки завдання більшості архітекторів в той час полягало в „прив'язці” типових проєктів до території, натомість містопланувальники мали більше можливостей для творчості та прийняття нетипових рішень. Все кардинально змінилось після переходу до ринкової економіки і трансформації структури власності: з'явилась можливість проєктувати індивідуальні архітектурні об'єкти, а разом з нею абсолютно несприятливі умови для централізованого планування великих містобудівних комплексів.

(3) Кількісні показники, які були вирішальними для житлової архітектури Радянського Союзу, тільки у окремих випадках трансформувались у якісні показники сучасного багатородинного житла. У більшості випадків орієнтація на кількісні показники утвердилась в умовах вільного ринку, і, як наслідок, архітектура індустріального типологізму трансформувалась у так звану комерційну „архітектуру квадратних метрів”.

(4) За відсутності розроблених житлових стратегій, місто хаотично ущільнюється новобудовами, які можуть означати суттєві труднощі для міського розвитку в майбутньому. Зокрема, поява новобудов у житлових модерністських районах зі сформованою інфраструктурою спричинена інвестиційною привабливістю, проте не у всіх випадках це так само сприятливо для розвитку районів, у яких зазвичай не вистачає саме громадських закладів. Варто зазначити, що практика

30 Р. Франків, *op. cit.*, с. 12.

ущільнення модерністських районів більше поширена для пострадянських країн. Однією із причин є структура містобудівної тканини: згідно з радянськими санітарними нормами передбачали значно більші відстані між будівлями, ніж, наприклад, у повоєнних житлових утвореннях країнах Центральної чи Західної Європи. І хоч наявність озелених територій є однією з головних переваг такого житлового середовища, яку називають мешканці подібних районів, при ущільненні новою забудовою, цей факт рідко враховують.

(5) Поява архітектурних „надмірностей” у перехідний період мала таку ж політичну вагу, як і їх заборона в п’ядесятих роках, а естетична складова архітектури набула особливого значення. Фактично можна констатувати стилевий антимодернізм (звернення до домодерністської або західної естетики) та технологічну демодернізацію (своєрідна мімікрія морфології масового будівництва при спорудженні „традиційним” способом).

(6) Якщо головним завданням повоєнної архітектури було відповісти на питання „де?”, тобто забезпечити житлом у найкоротші терміни найбільшу кількість людей, то на сьогодні постає питання „як?”, відповідь на яке потребує якісно нового підходу до формування житлової політики, і, відповідно, стосується широкого комплексу аспектів, які залишаються на сьогодні поза увагою – соціального балансу, економічних моделей співпраці, технологічної ефективності, екології.

.....

**“Superfluities” in the Architecture of Multi-Family Housing
in Lvov from 1956 until the Present:
Transformation in Changing Contexts**

The article discusses the preliminary conditions for modernist housing architecture in the Soviet Union and its representation. Using the example of Lvov’s residential architecture from the beginning of “the combat against superfluities” in architecture in the context of N. S. Khrushchev’s policy until the present, the article seeks to follow the stages of transformation of the architectural process and to determine the effect of modernist period on today’s housing architecture in Lvov (as exemplified by the development of the housing estate of Sykhiv. One of the features of residential architecture developed after 1991 can be defined as an exceptional tendency for visual overrepresentation combined with inertia in morphology.

Keywords: modernism, housing, “combat against superfluities”, Lvov, large-panel housing estate, Sykhiv, housing architecture after 1991

.....